

Tartalmi változások az óvodai nevelésben

Az óvodai nevelés tartalma már tulajdonképpen több mint tíz éve a változás korában van, melynek előidézésében a szakma elhivatott képviselői nagy szerepet vállaltak. A teljesen új korszak csírái a gyakorlatban hamar megjelentek. A gyakorlat vezérfonala útján alakult ki napjainkra a sokszínű óvodai nevelés Magyarországon.

Élve a törvény adta lehetőséggel, az 1980-as évek közepétől kezdett gyarapodni az *egyedi megoldások* alapján dolgozó óvodák száma az országban. Minisztériumi engedéllyel az Óvodai Nevelési Programtól eltérő *sajátos nevelési elképzelések* megvalósítására nyílt lehetőség. (Ilyenek voltak az idegen nyelvi nevelés felvállalását kezdeményező óvodai csoportok, valamint a kísérleti engedélyek.)

A nyolcvanas években az Óvodai Nevelési Program továbbfejlesztésével kapcsolatos munkálatok hatásaként a továbbképzések csatornáin beindultak a változások az óvodai nevelésben. Az 1971-es Óvodai Nevelési Program nevelésközpontú elveinek megtartása mellett egy-egy óvoda sajátos légkörének megteremtésére, illetve a kiemelt, speciális feladatok megfogalmazására tett törekvések váltak jellemzővé az óvodai munkában.

A kilencvenes évek elejétől kezdve felerősödött az egyéni arculatot kialakító óvodák száma. Ennek indítékai többirányúak voltak:

- az *óvodapedagógusok szakmai érdeklődésének* kielégítése kapcsán az óvodák ad hoc jelleggel vállalták egy-egy nevelési irányzat (reformpedagógiai irányzatok, sajátosan magyar nevelési irányzatok: néphagyományörző, kézműves stb.) jellegzetességeinek megfelelő nevelőmunka kialakítását;

- az *óvodák megmentése* érdekében lehetőséget teremtettek különleges szolgáltatások megvalósítására (pl. idegen nyelvi nevelés, balett, játékos torna stb.);

- a *szülői igények megjelenése* egyre több óvodában idézte elő a tanfolyam jellegű szolgáltatások létesítését is (pl. karate, judo, lovaglás, több idegen nyelv tanulása stb.).

Az *önállóságukkal élni tudó óvodák* tehát nagy számban kezdeményeztek a nevelés tartalmát érintő változásokat, és vállalták – az előbb már említett – sajnos, nem tanfolyam jellegű szolgáltatások szervezését is. Ugyanakkor más óvodákban a neveléssel kapcsolatban megjelenő változásokat az óvodapedagógusok *nem voltak képesek* gyorsan és megfelelő módon alkalmazni. Így ezeken a helyeken továbbra is a foglalkozásközpontúság, az *oktató óvoda* maradt a jellemző.

A kilencvenes évek elejétől kezdve ezek a folyamatok felgyorsultak. Az óvodák közötti differenciálódás óriási méreteket öltött:

- Ez a *sajátos arculat* kialakításában, a tárgyi feltételek megteremtésében és a nevelőmunkában is jelentkezett. Az óvodavezetés önálló, kezdeményező szerepének kibontakoztatását segítették a pályázatok, a magárahagyatottság pozitívan értelmezett lehetőségei. Egy-egy pályázat megnyerésével, alapítványok létesítésével, egyéni szakmai kezdeményezések felkarolásával egyik-másik óvoda nevelőtestülete szárnyakat kapott. Itt az egyéni óvodai, néhol tagóvodai, illetve egy-egy csoporthoz kötődő kezdeményezések is tapasztalhatók voltak. Egy-egy sikeres óvodai kísérlet körül pedagógiai műhelyek is lét-

rejtettek (pl. óvodai nevelés játékkal, mesével, netán a reformpedagógiai irányzatokat követő óvodapedagógusok hoztak létre műhelyeket stb.). Így születtek meg a ma már igazi szakmai tekintélynek örvendő óvodák, ahová az ország minden részéből özönlenek az érdeklődő, tanulni vágyó óvodapedagógusok.

– Természetesen ebben a folyamatban olyan óvodák is akadnak, melyek nem törődve a változások lehetőségeivel, a megszokott, hagyományos környezetben, az 1971-es és az 1989-es Óvodai Nevelési Program szellemében végzik munkájukat. Amennyiben gyermekközpontú szemléletet vallanak és a jó elvekre épített központi tartalmi szabályozót, az Óvodai Nevelési Programot nevelésközpontúan valósítják meg, ezek is jól beleférnek az óvodai nevelés országos alapprogramjának irányelveibe.

– Sajnos, az óvodák egy része a magárahagyatottság negatív értelmezésével a megőrzési szinten végzi a munkáját. Ez az „azt csinálunk, amit akarunk” elv továbbvitele a jövőben már nem lehetséges. A társadalmi igények által belépő szelekciós rendszer a kínálat és a kereslet törvényeinek megerősödésével azon óvodák önmegszüntetéséhez vezet, melyek nem nyújtanak megfelelő nevelést a gondjaikra bízott gyermekeknek.

– Az óvoda megmentése vagy a társadalmi igény kielégítése érdekében egyes óvodákban óvodáskorú gyermekeknek nem megfelelő fejlesztések valósulnak meg. Az óvodai szolgáltatás negatív értelmezésének következtében megnőtt a tanfolyam jellegű szolgáltatások száma (idegen nyelvi nevelés, sportfoglalkozások, kézműves tevékenységek stb.). Sajnos, ezek a szolgáltatások nem, mindig hatnak pozitívan az óvodáskorú gyermekek fejlődésére. (Ennek okai a túl korai fejlesztésben, a túlterhelésben és a szakmailag nem megfelelő foglalkoztatásban keresendők.)

Ezek a szélsőségek jellemzik napjaink óvodapedagógiai munkáját, melyek az átmeneti kor jeleként foghatók föl. Az élet szülte változások azonban indokoltá tették a központi tartalmi szabályozás megszüntetését. Az Óvodai Nevelési Program pozitív értékeinek megtartásával és megerősítésével jött létre az Óvodai nevelés országos alapprogramja, mely biztosítja az országban már kialakult differenciált óvodai nevelés törvényes megvalósítását. A saját nevelési program életbelépésével a negatív tendenciák megszüntetésére és a pozitív tendenciák megerősítésére, felvállalására nyílik lehetőség.

Az óvodák 1999. szeptember 1-jétől végre a saját nevelési programjuk alapján folytathatják a gondjaikra bízott óvodáskorú gyermekek érdekében kifejtett nevelőmunkájukat.

Az új tartalmi szabályozás természetesen szemléleti és tartalmi változásokat hoz az óvodák életében: „Az Óvodai nevelés országos alapprogramja és az azzal összhangban lévő óvodai nevelési programok egymásra épülő, szakmailag összehangolt rendszere a biztosíték arra, hogy az egyes intézmények szakmai önállósága, az óvodai nevelés sokszínűsége mellett érvényesüljenek azok az általános igények, amelyeket az óvodai neveléssel szemben a társadalom a gyermek érdekeinek figyelembevételével megfogalmaz.” – olvashatjuk ezzel kapcsolatban az idevonatkozó, 137/1996. (VIII. 28.) számú kormányrendeletben (Magyar Közlöny, 1996. 71. sz., 4511. old.).

Milyen munkálatokra van szükség annak érdekében, hogy minél zökkenőmentesebben és minél eredményesebben valósuljon meg az óvodai élet átalakulása?

Sajnos, az óvodák egy része a magárahagyatottság negatív értelmezésével a megőrzési szinten végzi a munkáját. Ez az „azt csinálunk, amit akarunk” elv továbbvitele a jövőben már nem lehetséges. A társadalmi igények által belépő szelekciós rendszer a kínálat és a kereslet törvényeinek megerősödésével azon óvodák önmegszüntetéséhez vezet, melyek nem nyújtanak megfelelő nevelést a gondjaikra bízott gyermekeknek.

Jelenleg nagyfokú *fogalmi tisztázatlanság* tapasztalható az óvodapedagógusok körében. Új fogalmak kapnak jelentőséget, eddig mellőzött területek élveznek elsődlegességet. Vegyük sorba a kérdéseket!

Mi az Alapprogram?

Az *Alapprogram* olyan központi szabályozó dokumentum, amely meghatározza a magyar óvodákban folyó nevelőmunka alapelveit, az óvoda funkcióit, az óvoda nevelés célját, feladatrendszerét, az óvodai tevékenységformákat, az óvodai élet megszervezésének elveit és az óvodáskor végére várható fejlődési jellemzőket.

Melyek az Alapprogram lényeges vonásai?

Az Alapprogram

- a korai óvodai neveléstörténet értékeire figyel;
- a magyar óvodai nevelésügy nemzetközileg elismert gyakorlatára épít;
- a gyermeki jogok figyelembevételével készült;
- a családi nevelést egészíti ki;
- szolgáltatásokat vállal a szülői nevelési igények kielégítése érdekében.

Miben különbözik ez a tartalmi szabályozó az előzőtől?

Óvodai Nevelési Program:

- egy nevelési elv;
- óvodaközpontú;
- megköt, irányít;
- módszertani megkötöttség;
- szervezeti megkötöttség.

Óvodai nevelés országos alapprogramja:

- pluralizmus;
- gyermekközpontú;
- csak a gyermek érdekében köt;
- módszertani szabadság;
- szervezeti sokszínűség.

Mindkettő nevelésközpontú.

Melyek a saját nevelési program elkészítésének útjai?

Az óvoda nevelőtestülete helyzetfeltáró és elemző tevékenysége alapján tud dönteni a programkészítés útja mellett.

A saját óvodai nevelési program elkészítésének lehetséges útjai:

- kész, választható óvodai nevelési program átvétele;
- kész, választható óvodai nevelési program átvétele adaptálással;
- saját óvodai nevelési program elkészítése.

Ezek a fogalmak eddig nem szerepeltek az óvodapedagógusok szótárában. Melyik mit jelent, és melyikre miért van szükség? Ezeket nagyon fontos tisztázni:

- *A kész, választható óvodai nevelési program fogalma*

A kész, választható óvodai nevelési program sajátos elvet közvetítő nevelési program. Nagyobb távlatokban és részleteiben is összefoglalja a nevelés, a fejlesztés/önfejlesztés tartalmát, célját és folyamatait. Meghatározza, szabályozza a fejlesztés/önfejlesztés feltételeit, szükségleteit. A sajátos fejlesztési célok megfogalmazásával önálló arculatot teremt az intézmény számára. Ez a nevelési program programként is átvehető vagy felhasználható.

A kész, választható programok lehetnek:

1. *minősített kész, választható nevelési programok*, melyek megfelelnek az *Óvodai nevelés országos alapprogramjában* megfogalmazott elvi megállapításoknak. Az országos adatbankba csak olyan kész programok kerülhetnek, melyek már átestek az *Alapprogramnak* való megfeleltetésen. Ezt életkori szűrés állapítja meg. Az országban bármely óvoda élhet e jogával és a pedagógiai intézetek segítségével hozzájuthat a kész programokhoz. Ez ideig hét minősített, kész, választható nevelési program adatbankba kerülése valósult meg, de 1998 nyaráig legalább tizenöt program felvételét tervezzük. Így az óvodáknak lehetősége nyílik olyan nevelési programot választani, mely legjobban megfelel az óvodahasználók igényeinek, szükségleteinek, a gyermekek fejlődésének, az óvoda nevelőtestület felkészültségének és a tárgyi feltételeknek, valamint a fenntartói kapa-

citásnak. Az adatbankban lévő programokról *termékismertető*k jelennek meg az Új Pedagógiai Szemle és az Óvodai Élet című szaklapok hasábjain. Ezen ismertetőkből az óvodapedagógusok tájékoztatást kapnak a kész, választható óvodai nevelési program nevelési koncepciójáról, sajátosságairól, felhasználásának lehetőségeiről.

2. *megjelenő választható nevelési programok*, melyek az óvodák innovációs gyakorlata alapján készültek el, netán külföldről kerültek hazánkba. Terjesztésük piaci úton történik, intézmények, szolgáltatók, szakmai szervezetek stb. közreműködésével. Ezek a választható óvodai nevelési programok segítséget adhatnak a saját nevelési programok készítéséhez is. Színesíthetik továbbá az óvodai életet. Alkalmazásuk során az a nevelőtestület első feladata, hogy e programot megfeleltesse az *Óvodai nevelés országos alapprogramjának*. Amennyiben ezen elemző munka során megállapítást nyert, hogy a megismert választható nevelési program megegyezik az *Alapprogram* irányelveivel, folytatható a program átvétele, illetve alkalmazása.

– *A saját nevelési program fogalma*

Az óvoda *saját nevelési programja* olyan dokumentum, amely konkrét helyzetelemzésre építve tartalmazza az óvoda nevelési koncepcióját: mindazokat az értékeket, amelyek nevelési sajátosságai alapelveit meghatározzák. A saját nevelési programban az óvoda teljes ciklusára vonatkozóan kifejtésre kerül a nevelés, fejlesztés/önfejlesztés tartalma, illetve ennek folyamatai. A saját nevelési program rögzíti a nevelési időt és szervezeti kereteket, valamint az ellenőrzés-értékelés rendszerének elvi kérdéseit, s felsorolja a szóba jöhető erőforrásokat (tárgyi és személyi feltételeket) is!

A nevelőtestület szerepe a programválasztásban, illetve a programkészítésben

A saját programírás többféle útja közül választhatnak az óvodák nevelőtestületei. Hol tartanak jelenleg az óvodák e munkálatokban?

– E tevékenység már több óvodában elkezdődött. Az óvónők programkészítő tanfolyamokat végeznek, ismerkednek a kész és készülő programokkal. A helyzetkép elkészítése érdekében elemző munkákat folytatnak.

– Az ország nagy részében az óvodák nevelőtestületei várakozó állásponton vannak: várják a segítséget, a közvetlen támogatást tennivalóik megvalósításához.

– Van, ahol az óvodapedagógusok körében a megtorpanás, néhol a felháborodás, máshol a közömbösség, a tények elferdítése vagy félremagyarázása okoz a tartalmi változásokkal kapcsolatban dilemmákat, gondokat, problémákat.

Feladatunk, hogy a felmerülő kérdésekre a megyei, területi szaktanácsadókkal együtt mielőbb választ adjunk. Helyi, területi szakmai viták megszervezésére van szükség. Az arra illetékes szakember megkeresésével megoldhatók a félreértelmezett kérdések, tovább lendíthetők a megtorpanó nevelőtestületi viták.

Mégis mi a teendő, mire érdemes odafigyelni a nevelőtestületekben?

– Legyen *nyitott* a testület. Többet és sokféleképpen figyeljen a gyermekek, szülők, kollégák visszajelzéseire. Elemezze az óvoda körül kialakult közvetlen társadalmi változásokat. A kifelé figyelő, elemző és mérlegelés után értékelő nevelőtestület másképpen ítélteti meg az észlelt jelenségeket. A programok megismerése érdekében szakmai nyitottságra is szükség van.

- A nevelőtestület tagjai jobban ismerjék meg önmagukat és egymást;
- ki mit szeretne csinálni legszívesebben az óvodában;
- melyik az a tevékenység, amelyet ki-ki a legjobban tud;
- kinek mire van szüksége, hogy az addigiaknál is nagyobb mértékben megvalósíthassa terveit;
- ki mit szeretne még tanulni? Mikor? Van-e ideje rá;
- összeegyeztethető-e ezen igény a nevelőtestület leterheltségével;

- ki milyen nevelési elveket vall? Milyen a kollégák nevelési koncepciója;
- ki milyen nevelési elvekkel tud azonosulni;
- ki mit tud vállalni a programkészítésből?

Az önismeretre és egymás ismeretére az óvoda saját nevelési programjának kialakításához van szükség.

- A programkészítő tevékenység nevelőtestületi megvalósításának a *munkamegosztás* az alapja. Ez nem jöhet létre nyitottság, önismeret nélkül. Nem az óvodavezető, nem a vezetőség, nem a munkaközösség választ, illetve ír programot, hanem a nevelőtestület.

A munkamegosztáshoz tisztáni kell, hogy ki mit vállal?

Az óvodavezető feladata a koordinálás, az elemzés, az értékelés, a döntéselőkészítés és a döntés.

A teljes körű munkamegosztás a nevelőtestületben munkacsoportok létrehozásával, munkafeladatok kiadásával valósulhat meg. Már a program-előkészítő munkálatok során el kell osztani a feladatokat. Ennek érdekében érdemes odafigyelni arra, hogy

- ki mit szeret csinálni;
- ki mihez ért;
- ki mit vállal?

A programkészítés előkészítő munkálatairól

Legfontosabb feladat az előkészítő munkálatok alapos és körültekintő elvégzése, mert ennek alapján dől el a programírás hogyanjától a program tartalmáig minden lényeges kérdés. A többféle lehetőség következtében az óvoda nevelőtestülete saját képességeinek függvényében dönthet a programírás hogyanjáról.

Legelsősorban annak körültekintő felmérésére és megállapítására van szükség, hogy az óvodahasználóknak – szülőknek, gyermekeknek – mire van igényük, mik a szükségleteik.

Milyen szociokulturális háttér jellemző az óvodahasználókra?

Milyen a szülők életmódja, nevelésszemlélete?

A szülők iskolázottságának, a családi hagyományoknak és szokásoknak, a szabadidős tevékenységi területeinek, azok tartalmának, a család életrendjének, munkamegosztásának, nevelési elveinek, lakáskörülményeinek, jövedelemszintjének, a nemzedéki együttélés kérdéskörének stb. sokoldalú és alapos megismerése ad a fenti kérdésekre kielégítő válaszokat az óvodapedagógusoknak.

Milyen a gyermekek fejlettségi szintje?

E terület elemzése az egész óvoda múltját és jelenjét érinti, netán az elmúlt három év jellemző adatai is mérlegelhetők. Így válik tisztán láthatóvá egy-egy óvoda gyermekeinek fejlettségi szintje, és az is megállapítható, hogy mely területek szorulnak fejlesztésre.

Ha a helyi nevelési program kiegészíti és erősíti a családi nevelést, akkor segíti elő legeredményesebben a gyermek fejlődését.

Az előkészítő szakaszban nagyon fontos a fenntartói hozzáállás, a fenntartói kapacitás megismerése. Vajon a területi közoktatási koncepcióban hogyan, s milyen mértékben szerepel az óvoda? Mit gondolnak, illetve tudnak a képviselők a településen megvalósuló óvodai nevelésről?! Mire képes a helyi önkormányzat, vagy más fenntartó az óvoda működésének biztosítása terén? Milyen nevelési program alapján folyik a közeli óvodákban, iskolákban a nevelőmunka? E kérdések megválaszolására a programválasztás érdekében van szükség.

A következő nagy témakör az óvoda *átvilágítása*: mit tud, mire képes, illetve mit akar a nevelőtestület, milyen tárgyi feltételek állnak rendelkezésre álmai megvalósításához? A valóságnak megfelelő elemzése és értékelés nagyon fontos a jó döntés érdekében. Elemezni kell az óvoda helyét, megközelíthetőségét, az épület adottságait, állapotát, felszereltségét, a nevelőtestület végzettségét, szakmai irányultságát, továbbképzési igényét és

lehetőségeit, a nevelők vállalásainak hogyanját és mikéntjét, a neveltségi szint értékelését, az óvodai hagyományok érvényesülését stb.

Mint látható, az előkészítő szakasz igen sok *többletmunkát* igényel a nevelőtestülettől. Eppen ezért, szükség van a jó időbeosztásra, a feladatok elosztására és meghatározott időre történő elkészítésére. Mindezek alapja az egymás alaposabb megismerése, a *nyitott, demokratikus nevelői légkör* és a nevelőtestületi egység megteremtése. A munka egybehangolása az óvodavezető feladata. Az előkészítő munkát érdemes alaposan elvégezni, mert a döntéselőkészítő munkát segíti: az összesítés után derül ki, hogy milyen nevelési sajátos program megvalósítása szükséges és lehetséges az óvodában.

Ezek után kell, illetve már a helyzetkép kialakítása közben érdemes körülnézni: milyen programok kaphatók készen, s ezek közül melyik felel meg, illetve melyik valósítható meg az óvodában?

Az adatbankra kerül hat program az elmúlt öt-tíz év óvodakísérletei alapján (pl. tanulási nehézségek, egyéni bánásmód, differenciált nevelés stb.) pályázati támogatásokkal készült. Az évek során többségük ismertté vált az országban a továbbképzések útján. Az 1997-es esztendőben az adatbankra még felkerülő kész nevelési programok egy része a *reformpedagógiai irányzatokat* képviseli (*Waldorf, Freinet, Montessori*), és egy amerikai *adaptált program* is felkerül rá. Ezenkívül speciális nevelési területek kiemelésével foglalkozó magyar nevelési programok adatbankba kerülése is várható ebben az évben. Természetesen 1998-ban is folytatódik az adatbank feltöltése annak érdekében, hogy a magyar óvodák számára széles skálán teremtsük meg a különböző választható minősített programok tárházát.

Az országban az innováció lehetőségeivel élő óvodák már elkészítették saját nevelési koncepcióikat, részprogramjaikat. Sok helyen teljes nevelési programok is születtek, melyek a területi továbbképzések útján, a piacorientált rendszerek csatornáin eljutottak, illetve a jövőben eljuthatnak az óvodákhoz. Természetesen ezek a programok, és bármely más program is felhasználható a saját program készítéséhez. Az országban fellelhető választható nevelési programok megismertetésében nagy szerepet vállalhatnak az *óvodai szaktanácsadók*, akik tág körű szakmai tájékozottságukkal – a helyismeret adta előnyöket felhasználva – segítségére lehetnek az óvodáknak a programválasztásban.

A programválasztás, illetve -kidolgozás, -átformálás, -adaptálás az óvodavezetés és a nevelőtestület közös *felelőssége*.

A nevelőtestület döntése alapján háromféleképpen lehet szert tenni a saját nevelési programra:

1. az óvoda nevelőtestülete a kész, választható programok közül választ és valamelyiket egy az egyben átveszi megvalósításra;
2. az óvoda nevelőtestülete a kész, választható programok közül választ és valamelyiket átalakítja a helyi igényeknek és szükségleteknek megfelelően;
3. az óvoda nevelőtestülete óvodája számára nevelési programot készít.

A saját nevelési program elkészítése minden nevelőtestület feladata. Attól függően azonban, hogy mely nevelőtestület melyik utat választja, a programírás tartalma és terjedelme változhat:

Az ország nagy részében az óvodák nevelőtestületei várakozó állásponton vannak: várják a segítséget, a közvetlen támogatást tenni- valóik megvalósításához. Van, ahol az óvodapedagógusok körében a megtorpanás, néhol a felháborodás, máshol a közömbösség, a tények elferdítése vagy félremagyarázása okoz a tartalmi változásokkal kapcsolatban dilemmákat, gondokat, problémákat.

- *szűk nevelési programot* ír az az óvoda, amelyik kész programot választ, illetve alkalmaz;
- *tág nevelési programot* ír az az óvoda, amely felvállalja a teljes saját program megírását.

Milyen a tartalma a szűk nevelési programnak?

A szűk nevelési programban célszerű megjeleníteni a programválasztás indoklását. Így érthetővé válik, hogy az óvoda miért választotta a kész programot. Erre a kérdésre az *előkészítő munkálatok eredménye* is választ ad. Tehát célszerű az előkészítő munkálatok tapasztalataiból helyzetképet készíteni.

A program-előkészítő munkálatok rövid, tömör eredményeinek összesítése alapján indokoltá válik:

- az óvoda helyének, nevelési eredményeinek a bemutatása;
- az óvodahasználók igényeinek, szükségleteinek feltérképezése;
- az óvodafenntartói lehetőségek megmértetése;
- az óvoda erőforrásainak felmérése a programválasztás megvalósítása érdekében.

A felsorolt tények és tervek indokolják a programválasztás mikéntjét, s lehetővé teszik annak megvalósítását.

A továbbiakban az átvett program tartalmától, alkalmazásának mikéntjétől függ a tartalmi részek kibontása, részletezése. Az óvodára jellemző mozzanatok részletesen szerepelhetnek benne, mivel a választható program ezáltal válik az óvoda sajátjává.

Javaslatok:

- az óvoda cél- és feladatrendszerének sajátos elemei;
- az óvoda működésével kapcsolatos elvi és tartalmi jellegzetességek;
- a tartalmi fejlesztés sajátos feladatainak kiegészítése stb.

A kész, választható programok mindegyike tartalmaz *csoportszervezési, napirendi, hetirendi* utalásokat. Az egyes tevékenységek idő- és szervezeti kereteinek konkrétabb, az adott óvodára szabott jellemzőit – mint az óvoda sajátosságait – részletesebben is rögzíteni kell a szűk nevelési programban.

Az *ellenőrzés, értékelés* rendszere minden választható programban legalább vázlatosan szerepel. Az óvoda sajátosságainak figyelembevételével ennek tartalmi jellemzőit a szűk nevelési programban részletesen ki kell fejteni. Ezt ajánlatos két részre osztani:

- a gyermekek fejlődésének rögzítése, a tervezőmunka sajátosságai stb. terén, és
- a programmegvalósítás folyamatos ellenőrzési és értékelési rendszerének tartalmi ki-munkálásával kapcsolatosan.

Az óvoda *kapcsolatrendszere* általános szinten ugyancsak szerepel minden választható nevelési programban, de e feladatok tartalmi kibontása természetesen az egyéni sajátosságok megfogalmazásával válik igazán egyénivé.

A program megvalósítását részletesen alátámasztja a *tárgyi és személyi feltételek* konkrét ismertetése a szűk nevelési programban. Itt ajánlatos megjeleníteni a programmegvalósítást már biztosító tárgyi és személyi feltételek konkrét körét és jelezni – netán évenkénti bontásban is – a jövőben szükségessé váló tárgyi és személyi szükségleteket, illetve ezek anyagi vonzatát.

A szűk saját nevelési program terjedelme és tartalma a választott program milyenségétől, az adaptáció mértékétől, az egyéni sajátosságok mennyiségétől és milyenségétől függ. Lényeges, hogy a 6–8–10–14 oldalas anyag egyértelműen alátámassza a választás jogosságát, szükségességét, azt, hogy megfelel az óvodahasználóknak, illetve a program megvalósíthatóságát.

Milyen legyen a tág nevelési program?

Amennyiben az óvoda nevelőtestülete úgy döntött, hogy saját nevelési programot ír, ebben az esetben is az előkészítő munkálatok eredményeiből célszerű kiindulnia. Szükséges részletezni az óvoda nevelésfilozófiájának kialakításához vezető lépcsőfokokat, az óvoda eddigi életének eredményeit.

A saját, illetve tág nevelési program ajánlott vázlata a következő lehet:

1. HELYZETKÉP:

- az óvoda jellemzői (hol található, megközelíthetősége, óvodafénykép);
- rövid óvodatörténet;
- az óvoda hagyományai és eddigi nevelési eredményei;
- az óvodahasználók szociokulturális háttérének jellemzői;
- a gyermekek fejlettségi mutatói;
- a fenntartói igények és lehetőségek;
- az óvoda tárgyi és személyi feltételeinek értékelése.

2. NEVELÉSI KONCEPCIÓ:

A program nevelési elveinek (hitvallásának) kifejtése, a saját nevelési program nevelésfilozófiájának megfogalmazása. A három-hat-hét éves gyermekek teljes személyiségfejlesztése érdekében a program a nevelési/fejlesztési területek irányainak figyelembevételével fogalmazza meg a célokat, feladatokat. A sajátos értékek kifejtésére is itt van lehetőség.

3. FEJLESZTÉSI CÉLOK

A fejlesztési célok világossá teszik, hogy a fejlesztési időszak végére – hat-hét éves korra – milyen elérhető fejlettségi szintre kívánják eljuttatni a nevelők a gyermekeket a készségek, képességek, attitűdök, ismeretek terén az adott óvodai nevelés segítségével. Például itt kerülhetnek megfogalmazásra a megerősítéssel, hiánypótlással, tehetséggonddal kapcsolatban szükségesnek tartott sajátos fejlesztési célok.

4. TARTALOM

Itt kerül sor a tevékenységek *tartalmi kibontására* a fejlesztési célok elérése érdekében. A gyermeki tevékenységek kibontásakor a képességfejlesztésre, az ismeretek rendszerezésére és bővítésére is sor kerül. A tartalom rendszerezése – a nevelőtestület döntése alapján – többféleképpen történhet: az egyes tevékenységformák alapján, bizonyos témakörök kiemelésével, a különböző nevelési területek köré csoportosított rendszerben, a képességfejlesztési területek felsorolásával stb. A kiemelt speciális feladatok tartalmi kibontásának megfelelő teret kell kapnia az anyagban. Fontos feltétel, hogy a tartalom átlátható és könnyen kezelhető, tagolt szerkezetben jelenjen meg, segítse az óvodapedagógus önálló munkavégzését, s a módszertani szabadság tiszteletben tartására épüljön.

5. SZERVEZETI ÉS IDŐKERETEK

A szervezeti és időkeretek a csoportszervezési feltételeket, az óvodai napi- és hetirendet, az egyes tevékenységi formákat határolják be. Gondolni kell arra, hogy a fejlesztési céloknak megfelelő tartalom a rendelkezésre álló szervezeti és időkeretek között megvalósítható legyen. Általános elvek formájában kerüljenek megfogalmazásra az adott óvoda szervezeti és időbeosztásának tartalmi meghatározói, melyek alapján az óvónök egymást nem zavarva, összehangoltan tudnak majd működni.

6. ELLENŐRZÉS, ÉRTÉKELÉS

Az ellenőrzés, értékelés rendszere két részből áll:

A) A gyermek fejlődési ütemének, képességei adott szintjének a nyomon követését biztosító tevékenységi forma meghatározása a fejlesztési területek célszerű tervezése, az egyéni, differenciált nevelési feladatok ellátása érdekében szükséges. A saját nevelési programban azokkal az elvi kérdésekkel is foglalkozni kell, amelyek tartalmában és formájában körvonalazzák az óvodapedagógusok tervező, ellenőrző és értékelő tevékenységét az egyes csoportokban. Az elvek, értékek megfogalmazásával kialakíthatók az óvodai nevelés ellenőrző-értékelő rendszerének és tartalmának sajátos feltételei.

B) A saját programellenőrzés és értékelés rendszerének elvi vonatkozásait is tisztázni és rögzíteni kell az eredményes nevelőmunka érdekében (elérték-e az óvónök a programban kifejtett célokat; milyen mértékben sikerült megvalósítani a vállalt feladatokat; mi alapján ellenőrzik a nevelési program eredményességét az SZMSZ-ben meghatározott

személyek stb.) Sor kerülhet a programfejlesztés elveinek és módjainak kidolgozására és meghatározására is.

7. KAPCSOLATOK

Itt fogalmazhatók meg az óvoda kapcsolatrendszerének tartalmát meghatározó sajátosságok. Ezek is több részre oszthatók:

- a pedagógus–gyermek–szülő kapcsolat terén: a nyitottság kérdése, az óvodába járás szabályainak pedagógiai elvei, a beszoktatás elvi meghatározása, az egymás tiszteletére való nevelési tartalmi kérdései;
- a pedagógus–család kapcsolat pedagógiai elvei (szokások, hagyományok tartalmi kibontásával);
- az óvodai dolgozók közötti kapcsolatrendszer elveinek lefektetése;
- az óvoda külső kapcsolatrendszerének elvi meghatározása, egyes területeken részletes tartalmi kifejtéssel, az óvoda sajátos kapcsolatrendszerének kidomborításával (társintézmények, kulturális intézmények, fenntartók köre stb. – mind felsorolásra és kifejtésre kerülhet).

8. ERŐFORRÁSOK

A saját nevelési program *személyi és tárgyi feltételei* (más néven: *erőforrások*) tartalmazzák mindazokat a szükséges előírásokat e témában, amelyek a program megvalósítását biztosítják.

A *személyi feltételek* térjenek ki a végzettség és a megfelelő felkészültség konkrét felsorolására, az irányultság és a szándék megnyilvánulásaira, amelyek alátámasztják a program megvalósíthatóságát, illetve ennek feltételeit.

A *tárgyi feltételek* tételes, megfelelően csoportosított rendszere tükrözze a program megvalósításának lehetőségét, illetve konkrétan tartalmazza a fejlesztésre váró területeket, feltételeket (épület, udvar, játékok, eszközök száma és milyensége – netán tétele felsorolások is), valamint a várható anyagi leterheltséggel járó feladatokat is.

A tág saját nevelési program felépítése többféle lehet, de jó, ha az itt felsorolt témakörök valahol, valamilyen formában szerepelnek a programban. Egy ilyen program terjedelme negyven–hatvan oldal lehet. Lényeges feltétel az áttekinthetőség, a fejezetek egymásraépültsége, az érthetőség, a kezelhetőség, a megfogalmazások egyértelműsége. Egyes területeken (fejezetekben) a konkrétság, másutt az elvi megállapítások a meghatározók.

Egy óvoda: egy nevelési program? – több nevelési program?

Ezen a területen rengeteg mende-monda kering, és kétségbeesett jajkiáltások hangzanak el szerte az országban. A hirtelen döntések, az át nem gondolt megállapítások félreértésekre és helytelen következtetésekre juttathatják az óvodapedagógusokat. Érdemes tehát elgondolkodni... Egy óvodának csak *egy nevelési programja* lehet, hiszen egy vezetés alatt, egy Működési szabályzat határozza meg az óvoda működését. De ez az egyetlen program magában foglalhatja a *többféle elvnek megfelelő nevelési irányzat* megvalósításának lehetőségét. A tagóvodák, illetve egy-egy óvodai csoport kiemelt, különleges nevelési feladatvállalásai nagyon jól *beilleszthetők* az óvoda egyetlen nevelési programjába. A gyermekek szükségleteinek és fejlesztésének érdekében próbáljunk meg együtt dolgozni az *Óvodai nevelés országos alapprogramjának* szellemében, nem pedig valamely program valamely elvi kritériumának megfelelően.

Mikor lép életbe a saját nevelési program és mikorra válhat szükségessé az elkészítése?

Ez a kérdés állandóan ott lebeg a neveléstudomány szemé előtt: mikorra mit készítsenek el, hogy ne fussanak ki az időből? Ennek érdekében egy elképzelt időrendi táblázat

tot mutatunk be. Ha *időtáblázat* segítségével végiggondoljuk a programkészítés menetét, megállapíthatjuk, hogy bár kevés idő jut a felkészülésre, de jó időbeosztással minden megvalósítható.

Az 1999. szeptember 1-jén fokozatosan bevezetésre kerülő saját óvodai nevelési programot a különböző igények és kapacitások miatt – s a költségvetési előírások megtartása érdekében – 1998 novemberére ismernie kell a fenntartónak. Az óvodai nevelési programot a nevelőtestület fogadja el, s az a fenntartó jóváhagyásával válik érvényessé.

Ha visszafelé számlálunk, akkor a következő időbeosztással minden igény kielégíthető:

10. 1999. szeptember 1.: bevezetés felmenő rendszerben;
9. 1999. első fele: a bevezetés ütemezésének előkészítő munkálatai;
8. 1998. november: fenntartói ismeret, ami már jóváhagyás is lehet;
7. 1998. szeptember–október: a fenntartói jóváhagyás előkészítése;
6. 1998. augusztus–szeptember: az óvodákban a nevelőtestület elfogadja a saját nevelési programot, melyet előzőleg a szülők is megismertek, és az benyújtják a fenntartóhoz;
5. 1998. május–augusztus: a már összeállított saját nevelési program elemzésének, ellenőrzésének, értékelésének, módosításának ideje;
4. 1998. májusának tájára vitára bocsátható állapotban kell lennie a saját nevelési programnak;
3. 1997. szeptember–1998. május: a programírás időszaka;
2. 1997. nyara: a programírás útjának eldöntése az elkészült helyzetkép alapján;
1. 1996–1997-es nevelési év: a program-előkészítő munkálatok ideje.

Természetesen az időrendi táblázat adatai az általános előírások tükrében készültek, a helyi igények és szükségletek módosíthatják az egyes időpontokat.

A felvetett kérdések napjaink óvodapedagógusainak dilemmáit tükrözik. A válaszokkal az óvodák munkáját szeretnénk segíteni.

Végezetül minden szakmáját szerető, azt hivatásának tekintő óvodapedagógus felteszi magának a kérdést: a saját nevelési programmal eredményesebb lesz-e a nevelőmunkája?

A saját nevelési program – akár választott, akár adaptált, akár megírt nevelési program – nem ad garanciát arra, hogy a kisgyermek nevelése, azaz az iskoláskor előtti nevelés eredményes lesz. A gyermekek szempontjából legmegfelelőbb saját nevelési program csak a gyermekek nevelésének, fejlődésének a lehetőségét teremti meg. Minden a megvalósítás során dől el: a tervezett nevelési program mellett egyéb eseményeknek, hatásoknak is ki vannak téve az óvodában a gyerekek. Fontos tehát, hogy a programkészítő és az azt jóváhagyó óvodapedagógusok erre is gondoljanak programírás közben.

Az óvodapedagógusi munka nemcsak szakma, hanem hivatás is, és mivel a gyermekek érdekeit szolgálja, nem mindegy, hogy mit teszünk, mit érzünk, mit valósítunk meg.